

VAR? DAG

En etnologisk samtidsdokumentation
av barns mångkulturella vardag
på Åland

STAFFAN BEIJAR 2011

norden

Nordens Institut på Åland

Utgiven 2011

Ansvarig utgivare och projektägare:

Nordens Institut på Åland

www.nipa.ax

© Nordens Institut på Åland

Layout: Maria Jonsson

Tryck: Mariehamns Tryckeri Ab

ISBN: 978-952-5614-35-0

VAR?DAG

En etnologisk samtidsdokumentation
av barns mångkulturella vardag på Åland

Staffan Beijar

Innehållsförteckning

1.	Inledning	3
2.	Uppdraget	4
2.1	Tidigare undersökningar	5
2.2	Mångkulturalism och integration	7
2.3	Urvalskriterier för informanter	8
3.	Dokumentationen	9
3.1	Intervjuer	10
3.2	Fotografering	12
3.3	Tecknande	14
4.	Utställningen	16
4.1	Text och föremål	17
4.2	Fotografier, kollage och bildspel	19
4.3	Film och teckningar	21
5.	Avslutning	23
	Fotolista	25
	Källförteckning	25

Projektledaren Staffan Beijar guidar en grupp från Mediskursen "Svenska för inflyttade". Foto: NIPÅ

1. Inledning

Långt ifrån alla människor går på museum, men de som i alla fall någon gång tar sig tid att titta på en utställning vet att upplevelserna därifrån kan variera storligen. Det finns utställningar som fullkomligen uppslukar betraktaren och sådana där besökaren snabbt ångrar att han överhuvudtaget har kommit på tanken att stiga in genom dörren. Vissa utställningar kan vara underhållande och andra lärorika, en del få dig att känna dig totalt uttråkad eller också fullständigt vilse.

Det som de flesta utställningar har gemensamt är dock att det finns en bärande tanke och massor av arbetstimmar bakom den synliga produkten.

Det samma kan även sägas gälla för museet som institution. Varje museum med självaktning bedriver en forsknings- och dokumentationsverksamhet. Denna är både styrd av metodologiska regler och arbetsdryg, men till stora delar också osynlig för den sporadiske museibesökaren.

I denna rapport inbjuds läsaren till att följa genomförandet av ett specifikt etnologiskt projekt – från initiala

forskningsmässiga överväganden, genom den långsträckta dokumentationsprocessen fram till skapandet av en konkret utställning. På så vis kan läsningen fungera som en introduktion till etnologins tankevärld men också som ett exempel på hur en kulturvetenskaplig studie kan läggas upp rent praktiskt.

Då det projekt som här beskrivs har varit inriktat på mångkultur och på barns vardagsliv på Åland ger texten naturligtvis också inblickar i mångfaldsproblematiken och i hur det är att vara ung på Åland idag. Jag tror att man genom etnologin har stora möjligheter att fördjupa den allmänna förståelsen av begrepp som just mångkultur och att man också, bättre än vad fallet är inom många andra vetenskaper, kan närma sig sociala kategorier som barn på deras egna villkor. Dessutom hoppas jag att redogörelsen för mina praktiska sysslor kan underlätta arbetet för dem som i framtiden kanske ställs inför en liknande uppgift, samt ge de potentiella museibesökare som missade utställningen *VAR?DAG – barn i många kulturer* en möjlighet att återskapa utställningen i sinnet.

2. Uppdraget

När jag i februari 2009 blev installerad att leda det etnologiska dokumentationsprojektet *Min vardag – unga i det mångkulturella Norden* för Nordens Institut på Åland (NIPÅ) fick jag relativt fria tyglar att självständigt planera och utforma arbetet. Fastslaget var att intervjuer skulle göras med 10–12-åriga barn med en ”mångkulturell bakgrund” på Åland och att barnen själva skulle fotografera sin vardag.

Efter att jag satt mig in i de praktiska och teoretiska utmaningar projektet kunde föra med sig omformulerade och utvidgade jag den preliminära projektplanen, vilken jag hade fått tilldelad som utgångspunkt för arbetet, för att bättre passa de regionala förhållandena och samtidigt kunna fungera som ett allmänt infobladd om projektet. I projektplanen framgick målen för dokumentationen: en utställning på Ålands museum 2010 och en skriftlig slutrapport.

Från början var det tänkt att fotodelen skulle handhas av en professionell fotograf, men då jag i första hand såg fördelar med att integrera fotograferandet med intervjuerna valde jag att istället själv handleda barnen i hur de fotografiskt kunde dokumentera sitt vardagsliv. Detta exempel är representativt också för det fortsatta arbetet såtillvida att jag hela tiden eftersträvade att barnen själva skulle få producera så mycket empiriskt material som möjligt, så fritt som

möjligt, och att jag i största möjliga utsträckning personligen försökte axla de olika arbetsmomenten i allt från frågor om inspelningsteknik till layout. Min förhoppning var att därigenom göra dokumentationsprojektet mer personligt.

Jag kunde som enda projektanställd arbeta med dokumentationen fram till sista maj. Därefter hade jag möjlighet att som Folkkultursarkivets fältstipendiat transkribera intervjuer och registrera fotografier under de påföljande sommarmånaderna. Då jag i september återvände till min projektledartjänst vid NIPÅ reserverade jag en viss arbetstid till att fortsätta datorisera det material som inte hade skickats till Folkkultursarkivet i Helsingfors.

Det senare empiriska materialet har överlämnats till Ålands museum, vilket innebär att dokumentationsmaterialet i sin helhet finns tillgängligt för vidare forskning trots att det alltså är uppdelat på två olika arkiv. I regel är det dokumentationsarbete som har gjorts genom skolor förvarat på Ålands museum medan de barn jag har haft kontakt med utanför skoltid har sina uppgifter deponerade i Helsingfors.

Fram till årsskiftet hade jag därefter tid att inför utställningen komplettera det insamlade underlaget med bland annat film och att i detalj planera för utställningen som fick namnet *VAR?DAG – barn i många kulturer*.

2.1 Tidigare undersökningar

Eftersom jag hade tagit mig an de flesta av de praktiska sysslorna kunde jag fram till vernissagen den 19 januari 2010 handfast delta i uppbyggandet av utställningen och under resten av månaden sköta om bl.a. guidningar och annan informations-spridning.

Det faktum att jag under mer eller mindre ett års tid kunde koncentrera mig på genomförandet av uppdraget var avgörande för att projektet skulle lyckas. För att kunna utföra både en genomgripande etnologisk undersökning och därtill producera en meningsfull utställning är tid en av de absolut viktigaste resurserna. Eftertanke i planeringsarbetet, tålmod vid materialinsamlingen och tydlighet i informationsförmedlingen är variabler som snarare är beroende av tid än av teknik och talang.

Dessutom behöver man naturligtvis tidvis både stöd och hjälp, något som bl.a. personalen vid Ålands museum också gav mig.

Efter en schematisk genomgång av tidigare undersökningar som behandlar barns vardag på Åland eller inflyttning till Åland kan det konstateras att de flesta har varit kvantitativa och problemorienterade. I en studie om hur barn ser på vardagen ur sitt eget perspektiv distribuerades t.ex. via Rädda Barnen på Åland en enkät till alla landskapets elever i årskurs 4-6. Enkäten bestod av 94 frågor – vilka bl.a. behandlade teman som mobbning, ensamhet och våld – som barnen hade 45 minuter på sig att under skoltid besvara (*Snart tonåring 2006*).

Inför Bogdan States samhällsundersökning om attityder till invandrare på Åland skickade Ålands fredsinstitut ut 1 000 frågeformulär till slumpvis utvalda mottagare. I enkäten fick respondenterna gradera sina åsikter i förhållande till en sjugradig skala gällande fasta påståenden om bl.a. nationell tillhörighet, avstånd till andra folkgrupper och utmärkande drag hos invandrare (*State 2009*).

De ovannämnda undersökningarna är exempel på studier som med en så gott som fullständig informant-täckning eller med hjälp av avancerade statistiska instrument kan säga något generellt om en aktuell grupp i fråga. Vad de ikryssade svarsalternativet berättar om individuella erfarenheter eller djupare

personliga resonemang är dock ytterst begränsat.

Uttryckt på ett annat sätt kan en stor mängd frågor med fasta svarsalternativ många gånger ge ett gott jämförelsematerial för allmänna påståenden men mer sällan en mångbottnad förståelse av de egentliga människorna bakom siffrorna.

Det säger sig självt att om man istället väljer att arbeta kvalitativt, att under en längre period arbeta nära de undersökta och exempelvis genom öppna samtal bygga upp en personlig relation till varje informant, får en annan typ av material. Ett sådant forskningsmaterial behöver naturligtvis inte vara vare sig bättre eller sämre än det kvantitativa, själva poängen är däremot att de olika tillvägagångssätten ofta kompletterar varandra.

Vid sidan om detta har jag också en känsla av att en majoritet av diskussionerna om unga och invandare, inom såväl forskningsvärlden som samhällslivet, instinktivt tenderar att koppla samman idéer om dessa grupper med diverse samhälleliga problem. Det kan t.ex. handla om utsatthet eller fördomar, om

maktunderskott eller förbättringar av den aktuella levnadssituationen.

En utmaning är i sådana fall att vetenskapligt försöka närma sig dessa människor utan dylika tankemässiga utgångspunkter inriktade på att undersöka eller lösa sociala problem. Med detta för ögonen är det också onekligen så att den etnologiska dokumentationen, utan vare sig färdigt fastslagna hypoteser eller teorier, som metod kan komplettera samhällsvetenskapernas forskningsinstrument.

Det kan ju faktiskt hända att fotboll, eller varför inte åsikterna på Sveriges största bloggar, i praktiken är starkare ingredienser i vardagen än eventuella mobbingstendenser i skolan eller potentiella fördomar i lokalsamhället. Problemet kanske bara har varit att tidigare enkäter har saknat frågor om just sådant.

2.2 Mångkulturalism och integration

Den preliminära projektplanen jag hade att utgå ifrån hade ”det mångkulturella samhället” som centralt tema och i mindre hög grad också ”integrering på Åland”. Vad vi i vardagligt tal egentligen menar då vi pratar om mångkultur och integrering är emellertid oklart och för att begreppen ska kunna användas i ett mer vetenskapligt sammanhang måste de avgränsas och definieras.

Även om detta låter sig göras kan användningen av en sådan vokabulär vara ytterst problematisk, vilket bl.a. en av den svenska statens offentliga utredningar visar: *En grundläggande föreställning som har präglat integrationspolitiken har varit kulturellt ”särartstänkande”. Personer med invandrarbakgrund kulturaliseras genom att föreställas tillhöra säregna kulturella system och reduceras till bärare av vissa kulturella egenskaper. [...] Detta tänkande har gjort att ”mångkulturalism” och ”mångfald” har blivit ett nyckelbegrepp för att beskriva ett tillstånd där andra grupper tillhörande ”andra kulturer” lever bland ”oss” och har skapat ett mångkulturellt samhälle. [...] Därmed nationaliseras och etnifieras begreppet kultur och görs till ett oföränderligt ting som markerar gränsen mellan ”vi”, de bekanta och normala, och ”dem”, de främmande och avvikande. [...] Därmed blir integrationspolitiken en politik för särskiljande och kategorisering av ”de andra” (Den segregande integrationen 2006, 12-13).*

Då det är allt annat än givet vad som egentligen gör att en grupp kan kallas mångkulturell, förutom möjligen det faktum att en sådan samling människor är heterogen och därmed i sig svårbestämbar, bestämde jag mig för att i så stor utsträckning som möjligt avstå från just denna benämning. Istället valde jag att fokusera på ”egna erfarenheter av olika slags vardagsliv” för att på så vis undvika en etnifiering av arbetet.

Ett liknande resonemang kan man med fördel också applicera gentemot användningen av termen integration. Eftersom det är ganska lätt att föreställa sig att alla ålänningar, av olika orsaker, knappast lever sin vardag på samma sätt, blir det också så när som omöjligt att säga utifrån vems Åland integrationen egentligen bör bedömas. Sålunda valde jag att istället lyfta fram den process som ofta förgår integration, nämligen ”flytt”. Detta möjliggjorde även att jag vid behov kunde inkludera flyttande inom Åland, t.ex. från skärgård till stad.

En annan uppenbar fördel med att utgå ifrån ”olika slags vardag” och ”flytt” är att dessa ord ingår i barns normala språkbruk. Tillämpningen av begrepp som mångkultur och integration reserverades således strikt till den teoretiska värld där de hör hemma, om jag valde att överhuvudtaget använda dem.

2.3 Urvalskriterier för informanter

Projektet skulle riktas till barn mellan tio och tolv år. Av direkt praktiska skäl kom jag dock att i undantagsfall även låta barn som var något år yngre eller äldre vara med. Jag ville också undvika en alltför stark fokusering på Mariehamn och försökte därför aktivt nå deltagare som bor i andra delar av landskapet. Det viktigaste för mig var dock att initiativet till att vara med i dokumentationen skulle komma ifrån barnen själva. Jag ville nämligen också eftersträva ett slags "urval underifrån" där barnen, utifrån den förhandsinformation jag gav dem om projektet, själva skulle få möjlighet att avgöra och motivera ifall de tillhörde målgruppen eller inte.

Denna urvalsprincip är, som jag ser det, totalt motsatt till det "urval ovanifrån" som tillämpas av exempelvis Det levande biblioteket:

Det lämpligaste tillvägagångssättet för att sammanställa ett urval är ofta att ordna en brainstorming med organisatorerna och tänkbara inbjudna gäster. Ett inslag i brainstormingen är att göra en förteckning på ett blädderblock över typer av människor som möter fördomar och stereotyper i samhället [...] Försök att utifrån denna lista (som kan vara betydligt längre än den slutgiltiga katalogen) eliminera förslag som gruppen inte kan nå enighet om och försök att enas över en lista över "favoritfördomar". [...] Den följande upprä-

ningen ger några exempel på lämpliga Boktitlar som har använts i tidigare levande bibliotek [...] jude, f.d. analfabet, muslim, [...] flykting, zigenare [...] (Abergel et. al. 2005, 31-32).

Här är jag inte ute efter att helt och hållet döma ut Det levande bibliotekets tillvägagångssätt, men det är mycket problematiskt att välja ut och presentera människor enligt förhandsbestämda förenklade "boktitlar". Därför var det också centralt för mig att inte söka efter speciella typer av människor och att under hela arbetets gång närma mig barnen som unika individer, dvs. att hela tiden försöka se alla de olika identiteter som tillsammans formar deras självbild. Om detta var själva grundidén bakom informanturvalet så kom dock selektionen i praktiken även i hög grad att styras av vilka samarbetspartners som valde att vara med i projektet. De viktigaste av dessa är utan tvekan Vårdö skola och Strandnäs skola i Mariehamn. I den första fick jag möjlighet att arbeta med en hel klass i vilken några elever hade varit bosatta i utlandet. I den senare gavs jag tillträde till en specialklass för förberedanden undervisning i svenska. Övrigt kontaktskapande skedde främst via NIPÅs informella nätverk. Genom detta förfarande engagerades slutligen 24 barn från, lite beroende på hur man räknar, tio olika länder. Könslansen blev, utan styrning från min sida, relativt jämn.

3. Dokumentationen

Efter diskussioner [...] valde jag den klassiska metoden för kulturanthropologiskt fältarbete: att föra dagbok omedelbart när möjlighet gavs, att iaktta beteenden, språk, organiserade och oorganiserade mönster, studera klädsel och kommunikation, registrera samfundets reaktioner på min närvaro och samla in bild- och textmaterial som eleverna producerade.

(Lönnqvist 1996, 135-136).

Vid sidan om ovannämnda metod, vilken också kunde kallas för deltagande observation, kom jag att fokusera mitt fältarbete främst på intervjuer och insamling av fotografier. I viss mån kunde jag också pröva mig fram med andra dokumentationstekniker, såsom skapandet av teckningar och film. Särskilt filmandet har antagligen en stor framtida dokumentationspotential, då det bland annat registrerar kroppsspråk och föremål i sin vardagliga miljö. Eftersom videofilmandet, i takt med den tekniska utvecklingen, dessutom hela tiden har blivit både billigare och allt mer nyttjat av den stora allmänheten kunde en ännu högre grad av film-användande vara befogad i fortsatta dokumentationsprojekt.

För just denna samtidsdokumentation arbetade jag med barn såväl under som utanför skoltid. Eftersom Vårdö och Strandnäs skola, som första skolor att tacka ja på en utskickad inbjudan att vara med i projektet, tillät mig att delta i undervisningen

förlades fältarbetet i skolmiljö till dessa skolor. På grund av dokumentationens upplägg kunde där- efter svårligen några fler skolor inkluderas. Detta skulle ha lett till en ohanterligt stor mängd insamlat material. Under de dagar jag antingen informerade om eller arbetade med projektet i skolorna gick de berörda klasserna obönhörligen miste om flera schemalagda lektioner. Jag vill därför ge en eloge till de lärare och rektorer som var så pass framsynta att de främst såg projektets möjligheter, att deras elever genom dokumentationsarbetet gavs möjlighet att lära sig och träna upp alternativa färdigheter som normalt sett kanske inte ens tas upp i läroplanen, och därigenom möjliggjorde att etnologisk verksamhet överhuvudtaget kunde bedrivas på skoltid.

Genom skolan skapas en institutionell ram för observationer och intervjuer. Även om livet inte bara präglas av skolan kan det ofta vara en bra utgångspunkt för en studie, att ta vägen genom skolan eller liknande institutioner. Det ger studien en begriplig ram, dvs. i många sammanhang eller samhällen kan det vara egendomligt att en främmande vuxen umgås så mycket med enbart barn. Barns lekar och umgänges-cirklar kan också vara så pass avskilda från de vuxna att det blir alltför svårt för en forskare att få tillträde till dem. (Norman 1996, 185).

3.1 Intervjuer

Etnologiskt fältarbete inbegriper så gott som alltid intervjuande, och intervju material utgör sedan länge en av de väsentligaste och mest etablerade källkategorier inom ämnet. Att det förhåller sig så är ganska naturligt inom ett ämne där man studerar kulturella fenomen med människan och samspelet mellan människor som nav. I intervjuer kan verkligheten beskrivas och gestaltas genom att människor berättar om sina liv och erfarenheter, sina tankar och upplevelser, genom att de delger sina versioner och tolkningar av skeenden (Fägerborg 1999, 55).

Inför intervjuarbetet delade jag ut en projektplan och en deltagarblankett, vilken också barnens föräldrar skulle godkänna, till alla inblandade. Den intervjutyp jag hade valt att använda mig av, dvs. den semistrukturerade djupintervjun, avdramatiserades såtillvida att den förklarades ingående i projektplanen samtidigt som jag endast genom utdelandet och genomgången av papperen också fick möjlighet att skapa en viss personlig kontakt med barnen innan själva intervju situationen. Inför intervjuerna hade jag konstruerat ett frågeschema, bestående av ett personuppgiftsformulär samt tio allmänna frågor, som jag på intet sätt följde slaviskt utan närmast använde mig av som en minneslista för teman som jag planerade att ta upp. Detta frågeschema visade jag genomgående upp för informanterna innan intervjun tog vid, för att därigenom

avleda nyfikenheten från frågeformuläret. Intervjuerna bandades in på minidisc, vilket tekniskt fungerade väl och också underlättade den senare transkriberingen betydligt.

De flesta intervjuer gjordes som parintervjuer där informanterna fick stöd av varandra under intervju situationen. I vissa fall blev det tydligt att barnen åsiktsmässigt påverkade varandra, medan parintervjuerna å andra sidan också gav mig möjlighet att t.ex. be vänner beskriva varandras hem och familj vid sidan om redogörelserna av den egna hemmiljön. Intervjuerna gjordes antingen i skolan, på NIPÅs kontor eller i informanternas hem. Skolan visade sig vara en bra plats för intervjuarbetet såtillvida att det var relativt enkelt att genom berörda lärare arrangera intervjutillfällen samtidigt som miljön var välbekant för barnen. Där emot kunde det strikta skolschemat ibland verka något stressande för samtliga inblandade, vilket också gjorde att intervjuer ibland fick avbrytas för att sedan tas upp igen vid ett senare tillfälle. NIPÅs kontorsmiljö verkade i sin tur något hämmande på barnen så länge som rummet var obekant, medan lokalen faktiskt ofta redan efter det första besöket kunde upplevas som mer ledig och spännande än skolan. Emedan det rent praktiskt var svårast att ordna intervjuer i barnens hem gjordes detta endast i enstaka fall. Hemmiljön var, som väntat, den tryggaste omgivningen för barnen och den

enda negativa aspekt jag kan tänka mig att hemintervjuerna kunde föra med sig är att en viss föräldråpåverkan möjligen kunde vara något starkare än i de övriga fallen.

Med samtliga 24 barn gjordes minst en intervju och åtminstone en bandad fotogenomgång. Då jag hela tiden förde en fortlöpande fältdagbok gav denna mig möjlighet att anteckna intressanta följdfrågor jag eventuellt hade missat för att senare ta upp dessa i en uppföljningsintervju eller i en fotogenomgång. Beslutet att bända in samtliga fotogenomgångar visade sig därför vara mycket lyckat då dessa delvis kunde ersätta uppföljningsintervjuer samtidigt som de gav mig en mängd bakgrundsinformation kring varje fotografi. Hos en betydande minoritet av informanterna var språkkunskaperna så pass bristfälliga att jag kände mig tvungen att nyttja specialhjälpmedel i intervjusituationen. Då detta ändå krävdes gjorde jag en uppföljningsintervju utifrån bilder jag hade tagit med mig eller färdigställde ett enkelt frågeformulär, genom översättningsmotorer på Internet, på informantens modersmål. Trots att jag, ibland till och med från lärarhåll, kunde bli varnad för att barnen i fråga inte förstod svenska tillräckligt bra utgick jag alltid från antagandet att informanterna visst skulle förstå mig, vilket så gott som alltid också var fallet. En av de intervjuade uttrycker själv en rätt så allmän hållning då infor-

manten på min fråga om hur många språk hon talar svarar: ”Jag kan persiska och kurdiska... många... turkiska och azeriska och lite engelska. Och sedan lite svenska...”. Det faktum att denna informant obehindrat svarade på alla mina frågor visar att hon de facto inte hade några egentliga problem med svenskan, men då hon ännu inte är alldeles perfekt i sin språk-användning har hon lärt sig att mer eller mindre nämna svenskan som en parentes bland hennes övriga språkkunskaper, vilka i sin tur åskådliggör vilken samhällelig resurs barn som redan innan tonåren behärskar mer än en handfull språk verkligen är.

För att ge ett exempel på fördelarna med att i en undersökning ta alla informanter på allvar och ge varje individ den tid som krävs, vill jag även föra fram en annan intervjuperson som faktiskt hade bristfälliga kunskaper i svenska. Eftersom jag var osäker på vad denna informant egentligen förstod valde jag att göra flera uppföljningsintervjuer med honom. I dessa berättade han bl.a. om sin tidigare hemstad som enligt honom inte är större än Mariehamn. Då jag kontrollerade fakta om den aktuella staden visade det sig dock att den befolkningsmässigt är att jämföra närmast med Helsingfors. Jag frågade honom således flera gånger och på olika sätt om hemstaden men fick hela tiden samma svar: staden är inte större än Mariehamn. I ett dylikt fall ligger det nära till hands att anta att barnet har missför-

3.2 Fotografering

stått, eller alternativt överhuvudtaget inte är kapabel att förstå frågan men jag valde istället att ta informantens utsaga för sanning och försöka förstå påståendet utifrån hans eget perspektiv. Tänk er att ni som barn plötsligt rycks upp ur er hemvana miljö, flygs till ett okänt land, blir tilldelade ett rum i ett främmande hus och kanske skjutsas till och från den nya skolan varje dag. I den situationen kanske den nya hemstaden oavsett befolkningsstatistik kan kännas betydligt större än den gamla, och då behöver ju faktiskt inte heller Mariehamn vara mindre än exempelvis Helsingfors. Ovanstående tolkning måste, i förhållande till just den här informantens utsaga, naturligtvis inte vara den enda rätta. Jag tycker ändå att exemplet visar på att det i alla samhällsstudier kan vara befogat att åtminstone delvis använda sig av etnologisk metod och analys. Hur berörda människor upplever förhållanden kan vara väldigt annorlunda än vad olika experters kunskapsunderlag påvisar. Detta i sin tur kan lätt leda till konflikt om den lilla människans världsuppfattning avfärdas som felaktig eller överhuvudtaget inte registreras av de så kallade experterna.

Alla barn som jag intervjuade ville även gärna fotografera sin vardag och de gav därefter sina bilder till mig samt berättade om fotografierna. De flesta barn, dock inte alla, gav också sin tillåtelse att låta ställa ut fotografierna. Somliga fotografer använde egna digitalkameror medan andra lånade kameror av NIPÅ. Fördelen med NIPÅs digitalkameror var att tekniken att föra över fotografierna till dator var enkel och pålitlig samtidigt som nackdelen var att kamerorna redan var av gammal modell och därför hade relativt dålig bildkvalitet. Vissa barn var mycket vana fotografer och dessa tog i regel också många bilder, medan det för andra barn var svårare att hantera kameran vilket också ofta ledde till att de fotograferade i mindre utsträckning. Totalt fick jag dock in över 2 000 fotografier, en mängd som i detta sammanhang bör anses vara betydande.

Innan jag lät barnen börja fotografera gick jag i regel igenom några allmänna råd gällande fotodokumentering, som att man exempelvis genom flera påföljande bilder kan fånga ett precist skeende. Vanligtvis var uppgiften helt enkelt att fotografera den egna vardagen men i vissa fall kunde jag också utifrån samtal med barnen tillföra olika deluppgifter. Barnen kunde t.ex. tillfrågas om att dokumentera en inkommande helg. Speciellt tre flickor blev tilldelade sådana specialuppgifter. Eftersom dessa tidigare hade berättat för mig att de inom kort skulle besöka sina ursprungs-

länder bad jag dem fortsätta fotografera under respektive utlandsvistelse. En av flickorna hade tidigare tagit rätt så få bilder på relativt vardagliga ting och jag gav henne därför en lista över vilka motiv hon redan hade fotograferat på Åland och uppmanade henne att fotografera liknande saker i sitt hemland. Slutresultatet åskådliggör både likheter och skillnader mellan vardagslivet på två olika kontinenter men framför allt också den kulturella kompetens barn som obehindrat rör sig i och mellan olika miljöer besitter.

En annan flicka som var en hängiven fotograf hade redan tagit en stor mängd fotografier innan hon fortsatte göra det samma i sitt ursprungsland. Såväl fotografierna som hennes berättelser åskådliggör ett tema som i princip samtliga informanter gärna återkommer till: Ålands småskalighet. Åland är litet och tryggt och på samma gång folktomt och tråkigt. Den tredje flickans fotograferande berättar slutligen en hel del om den digitala teknikens för- och nackdelar. Flickan kunde med hjälp av den egna kameran enkelt dokumentera sommarens resa, men innan hon hann ge mig bilderna kraschade hennes hårddisk och alla hundratal fotografier försvann därmed för alltid.

För etnologen kan bilden vara ett material som i kombination med intervjuer och observationer kan bidra till analys. Det etnologiska fotograferandet är inte väsenskiilt från de professionella fotografernas arbete. De estetiska konventioner som utmärker fotograferande är närvarande också i det etnologiska och tekniska och kompositionsmässiga avvägningar har en betydelse. När avsikten är att visa sina bilder är de

också underordnade en kvalitetsmässig bedömning. Att arbeta med hjälp av de fotografiska konventioner som finns är ett sätt att göra kommunikation möjlig. Men att fotografera som etnolog innebär ibland att bortse från konventionerna och se till innehållet ur analytisk synvinkel. En oskarp, underexponerad bild av någon eller något kan ge forskaren insikter trots att bilden ur estetisk synvinkel är att betrakta som ett misslyckande (Gradén & Kaijser 1999, 115).

Under just detta dokumentationsprojekt valde jag att låta informanterna själva sköta om all fotografering. Jag ville inte heller vare sig radera eller redigera något av deras alster. Det kunde dock i vissa fall vara ganska så svårt att förklara för barnen att också de bilder som de själva upplevde som misslyckade kunde ha ett stort dokumentationsvärde. Några barn filmade också korta videosnuttar med kamerorna, vilka rent dokumentationsmässigt var mycket intressanta men kvalitetsmässigt av olika orsaker för dåliga att använda sig av i en utställning. För filmandet hade jag även tillgång till en videokamera som jag i begränsad utsträckning lät några av barnen använda. Även i dessa fall kan det konstateras att barnens filmalster rent dokumentationsmässigt ofta kunde vara intressanta men mer sällan direkt överförbara till en utställningskontext. För den videoinstallation jag slutligen sammanställde för utställningen använde jag därför i princip enbart det videomaterial som jag själv hade producerat under en skoldag i Vårdö samt de videosekvenser som Tomas Dobrovolskis, på uppdrag av NIPÅ, hade filmat i tre litauiska skolor.

3.3 Tecknande

Genom professor Anna-Maria Åström hade jag tidigare blivit förtrogen med de möjligheter nyttjandet av kartor kan ge den kulturvetenskapliga dokumentationen och analysen. Vid lokalhistoriska undersökningar har Åström bl.a. använt sig av kartor för att synliggöra sociala och mentala rum (*Åström 1985*) men hon har också under återkommande universitetsseminarier uppmuntrat studenterna att vid rumsliga frågeställningar låta informanterna teckna sina egna kartor. För detta projekt ville jag utveckla nämnda metod genom att låta barnen teckna världskartan så som de förstår den. Jag var intresserad av vilka geografiska regioner barnen skulle avbilda och vilka de valde att lämna bort, vad som kunde återfinnas i centrum av kartan och vad som förlades i periferin, hur avstånd tedde sig och hur storleksförhållanden mellan olika regioner skulle se ut på kartorna. Utifrån allt detta var jag slutligen intresserad av att se om kartorna kunde berätta något om barnens världsbild.

I Vårdö skola fick jag möjlighet att tillsammans med en klass utföra teckneuppgiften under två lektioner. Jag inledde med att förklara uppgiften för barnen, bl.a. var jag noga med att påpeka att jag inte var ute efter några exakta världskartor utan snarare ville se hur barnens värld kunde se ut, och därefter fick barnen ungefär 20 minuter på sig att teckna kartorna medan jag samtidigt utförde några intervjuer. Under den påföljande

lektionen fick de barn som hade avbrutits på grund av intervjuarbetet rita sina kartor och de övriga barnen möjlighet att finslipa färdigställandet av sina teckningar. Eftersom även Strandnäs skola senare visade intresse för att teckna världskartor bestämde jag, tillsammans med en lärarrepresentant från planeringsgruppen för en mångkulturell temadag på skolan, att kartritning skulle ingå som en av temadagens programpunkter. Då jag inte kunde delta personligen i genomförandet av temadagen blev jag uppmanad att skriva ett kompendium till lärarkollegiet med anvisningar om hur uppgiften skulle genomföras. Detta innebar indirekt att jag ännu en gång måste reflektera över vad jag egentligen var ute efter med uppgiften och under vilka förutsättningar den bäst kunde genomföras.

Strandnäs skola lät samtliga fjärde- och femteklassister utföra teckneuppgiften och efterlyste därför, mellan lärarna, en viss variation i tecknandet. På grund av detta gav jag också skolan, vid sidan om huvuduppgiften, två övriga tecknealternativ: att rita en karta över Åland eller över Mariehamn. Dessa senare motiv fick en kraftig övertikt bland de slutgiltiga alstren. Även i övrigt kan konstateras att de abstrakta målen för tecknandet, att rita världen genom att förfärdiga en karta, var svåra att få grepp om för barnen. De flesta teckningar över världen var inte i kartform samtidigt som de flesta kartor snarast avbildade specifika regioner.

I detta sammanhang vill jag därför endast lyfta fram några enskilda verk för att visa på att teckningarna på olika sätt kan vara intressanta i sig. En av teckningarna visar jordklotet, där Finland återges med en glad människa bredvid en bastu. På andra sidan jorden pågår antingen krig eller så ser man ett boskapsskötande folk i höga hattar. USA ligger enligt denna konstnär på en annan planet. Enligt en annan teckning är världen den samma som hemgården: världen består av en sol som skiner över en samling röda hus med vita knutar. En tredje karta visar Åland och fasta Finland där Åland är ungefär fem gånger större resten av landet. En fjärde teckning avbildar en allé med några orangea sopkorgar. Genast då jag såg denna teckning kunde jag lokalisera platsen till Esplanaden i Mariehamn. Det enkla motivet var så omisskänneligt mariehamnskt att det så när som omöjligt kunde härstamma från någon annanstans i världen.

Foto: NIPÅ

4. Utställningen

Som övergripande idé för utställningen ville jag skapa en lättöverskådlig helhet med möjlighet till fördjupning där så önskas. Under hösten hade jag besökt en utställning i Stockholm med liknande tematik som var uppbyggd med hjälp av många subtila symboler, vilka förklarades ingående av en guide.

Jag var dock i detta fall snarare ute efter att skapa motsatsen: en enkel utställning som inte krävde några yttre förklaringar.

I början planerades utställningen för att visas i ett avskilt rum. Jag hade därför lagt upp de flesta film- och ljudinspelningar utifrån ett schema med storbildsprojektor och omgivande högtalarsystem. Då museiprogrammet slutligen hade fastslagits för det kommande året stod det dock klart att det var det öppna Entrégalleriet som ställdes till vårt förfogande. Den slutgiltiga rumsplaceringen krävde ett visst nytänkande i planeringen, med större fokusering på vad som verkligen var viktigt att lyfta fram för besökarna. Det begränsade och lättillgängliga utrymmet visade sig sist och slutligen fungera mycket bra för utställningen. Filminstallationen är kanske den del som blev mest lidande av att flyttas ut i entrén.

Då jag började med dokumentationsarbetet var det vaga målet med utställningen snarast en traditionell fotoutställning. Barnens fotografier hade alltså sin givna plats, men eftersom de var så pass talrika måste bildmaterialet hur som helst genomgå en grundlig gallringsprocess. Skapandet av ett digitalt bildspel gav dock möjlighet att med hjälp av ett parallellt medium erbjuda en djupare inblick i den stora foto-skatt som låg för handen. För att ytterligare utnyttja po-

tentialen hos det rörliga bildmaterialet samt att-
rahera också andra sinnen klippte jag ihop en videoinstallation av det filmmaterial jag hade tillgång till från Vårdö och Vilnius. I redigeringsarbetet använde jag mig dessutom av sådana ljudslingsor som jag hade spelat in efter att ha bitt några informanter svara på vissa av mina frågor på sitt modersmål. Dessa korta språkprov gavs ett återkommande utrymme videoinstallationen igenom.

Barnens målande teckningar ville jag också visa upp samt ge barnen möjlighet att ställa ut några av sina personliga föremål på museum. Slutligen ville jag även kunna erbjuda besökarna någon handfast aktivitet i anslutning till utställningen samt ge dem en inblick i de många och långa samtal jag hade fört med informanterna. Slutresultatet kom således att i inbegripa betydligt mer än en traditionell fotoutställning.

Foto: NIPÅ

4.1 Text och föremål

Rumsligt indelades det alkovformade Entrégalleriet i två delar, där den första fokuserade på fritid och den senare på skola. Utrymmet avdelades med en golvmatta och en utefter taket upphängd flagga – ett föremål som för övrigt hade inlånats av barnen. Mot väggen, i hjärtat av utställningen, spikades en, på kapaskivor upptryckt, utställningstext på en triangelformad träram. Jag ville hålla utställningstexten kort och lättläst, men samtidigt skapa en text som förklarade både utställningen och den bakomliggande dokumentationen samt innehöll nödvändig information om hur de olika utställningsdelarna hade producerats och vilka samarbetspartners som hade varit inblandade i projektet. Lösningen blev strängt taget två texter, av vilka den första på ett allmänt plan redogjorde för utställningen och dess realiserande medan den andra texten schematiskt tog upp fakta bakom de olika utställningsdelarna. Detta för att förekomma frågor och således även underlätta museivårdarnas arbete.

Utställningen döptes till *VAR?DAG – barn i många kulturer*, ett namn som givetvis förklarades i utställningstexten. Med frågetecknet ville jag först och främst framhålla rummets skiftningar i, samt påverkan på, vardagslivet. Var på Åland familjen är bosatt har

helt enkelt en viss betydelse för hur barnens vardag gestaltar sig samtidigt som många åländska barn under vissa perioder av året också kan leva i ett andra hem utanför Åland. Då man förutom detta kan konstatera att somliga barn till viss del lever med en kultur i hemmet och med en annan utanför bostadens väggar – och vågar man dessutom öppna ögonen för den parallella verklighet som bl.a. populärkulturen och Internet idag erbjuder – står det klart att en ålännings vardag kan levas på ett otal platser och genom ett flertal kulturer.

De två förklarande bakgrundstexterna utgjorde utställningens enda textmaterial som hade producerats av någon vuxen. I alla övriga fall använde jag mig av direkta citat tagna ur intervjuerna med barnen. För att tillföra såväl fotografierna som föremålen en ytterligare dimension kompletterade jag nämligen dessa med utdrag ur informanternas egna berättelser.

För att berika utställningen med ett tredimensionellt perspektiv och bjuda besökarna på något konkret från barnens hemmiljö hade jag bitt några särdeles engagerade och samarbetsvilliga informanter att visa sina favoritföremål. Jag förklarade för dem att jag var speciellt intresserad av sådana föremål som hade en tydlig koppling till barnens personliga historia eller alternativt på något sätt hörde samman med deras hemland. Barnen antog ivrigt utmaningen: de förevisade sina favoritsaker för mig, berättade under bandade samtal om föremålen och lånade slutligen ut dem för utställningen. Sammanlagt handlade det om tolv föremål som alla, förutom en stor Tysklandsflagga, placerades i tre upplysta glasmontrar färdigt indelade i flera etager. Montrarna förlades mittemot alkoven, vilket ökade förnimmelsen av en tydligt avgränsad

utställningsenhet i den annars så öppna entrén. Intill varje föremål placerades diskret en kort förklarande text som för den intresserade besökaren möjliggjorde att vid sidan om beskådandet av artefakterna också fördjupa sig i den kontext som de vanligtvis tillhör. Samtliga texter bestod av utdrag ur informanternas berättelser, eftersom såväl dokumentationen som utställningen genomgående hade inriktats på att komma nära och förmedla vardagen ur barnens egna perspektiv. Nedan återfinns ett exempel på hur föremålstexterna rent konkret kunde åskådliggöra detta:

Det är en hund som heter Raķitis. Han är en tax och jag fick den från min morfar när jag var fem eller sex. Han köpte den till mig för att jag ville ha en hund. Jag hade aldrig fått en leksak som en hund, så att det här är min första hund. Jag sover aldrig utan honom. Aldrig. Och jag hade med den alltid när jag gick någonstans. Men inte nu. Den skulle jag aldrig ha kunnat lämna i Lettland. Och jag vet inte varför, men den är jätteviktig för mig. När det är någonting svårt för mig eller det har varit bråk så berättar jag det för honom. Men när ingen ser förstås.

4.2 Fotografier, kollage och bildspel

Av barnens fotografier förstorades 40 st. på 30 X 25 cm. stora fotopapper. Hälften av dessa visade två av informanternas parallella vardagsliv i sina respektive ursprungsländer och på Åland. Vidare var just dessa fotografier uppdelade på så sätt att de parvis förevisade en specifik företeelse ur barnens vardag. Dessa 20 fotografier inledde utställningen och limmades upp enligt systemet 5 + 5 X 2 på tre st. triangelformade pelare, vilket innebar att fotoparen vette mot varandra samtidigt som utrymmet mellan pelarna gav plats för en kort förklarande text. På detta vis skapades två lodräta intilliggande helheter och ovanför var och en av dessa klistrades en rubrik bestående av informanternas namn samt bostadsorter på och utanför Åland. Av respekt för barnen och deras mångfaceterade identiteter hade jag gått in för att i görligaste mån anonymisera både personnamn och ursprungsländer, men i detta fall gjorde jag alltså ett undantag. Jag ansåg nämligen att just detta utställningsmoment krävde ett något större mått av bakgrundsinformation för att förstås samt också en viss mån av personlig touch för att fungera fullt ut. Då ingen av dessa barn hade något emot att figurera med namn var därför det slutliga valet att tillfälligt frångå anonymitetsprincipen relativt enkelt. En av informanterna råkade dessutom heta Katrina och vara inflyttad till Vårdö, d.v.s. helt i enlighet med Sally Salminens välkända romanfigur .

De återstående 20 fotografierna representerade i sin tur alla något utmärkande fenomen ur informanternas vardagsliv. Intill varje fotografi placerades ett talande citat taget ur intervjumaterialet. Text och bild behövde inte härstamma från samma upphovsman men visade alltid upp någon sorts relation. Även dessa fotografier fästes på triangelformade pelare, vilka tillsammans bildade en provisorisk dragspelsliknande vägg som avslutade utställningen.

Under mina samtal med barnen lyftes ständigt datorerna fram som en naturlig del av vardagslivet. Barnen spelar datorspel, lyssnar på musik eller tittar på filmer på diverse internetsajter, skriver bloggar, deltar i olika communities och använder kommunikationsprogram som Skype mer eller mindre dagligen. Den moderna kommunikationsteknologin har sannerligen minskat det fysiska avståndet mellan människor och skapat ett allt mer globaliserat samhälle (*Stier 2004, 16*) som i allra högsta grad också barnen är delaktiga i. Denna utveckling har t.ex. möjliggjort att en av de intervjuade iranska barnen obehindrat kan sjunga sin favoritlåt på hindi för mig. Den indiska artisten i fråga har informanten själv upptäckt av en slump på Youtube. För mig var det därför också en självklarhet att lyfta fram diverse fotografier med datormotiv i utställningen för

att därigenom illustrera barnens virtuella vardagsliv och alla de kommunikationsmöjligheter som Internet möjliggör. Idag är det allt annat än en överraskning att Internet underlättar och förbättrar kontakterna till hemlandet och för att vid sidan om detta även belysa globaliseringen som fenomen använde jag mig av bl.a. följande citat: ”Jag brukar chatta med kompisar i skolan. Och sedan med i Iran... kompisar, familjer, släkt. Och med min mormor... fastän hon bor i Australien”.

Nya kommunikationstekniska möjligheter, som att t.ex. aktivt delta i diverse diskussionsforum på det egna modersmålet oavsett den aktuella uppehålls-orten eller att dagligen kunna följa tevesändningarna från det tidigare hemlandet i realtid, gör också att den rumsliga förankringen kan vara allt annat än självklar. Sociologen Östen Wahlbeck påpekar att man rent allmänt bör göra en skillnad mellan socialt och geografiskt rum och att utlänningar som kommer till Finland inte nödvändigtvis behöver bli en del av den sociala gemenskapen trots att de fysiskt befinner sig i landet. Enligt Wahlbeck har globaliseringen därtill gjort att allt fler människor lever i transnationella nätverk eller i en form av diaspora (Wahlbeck 2003, 7, 29) och lägger man till dessa utsagor av teoretisk art faktiska inblickar i dagens Internetanvändning är det ingen överdrift att tala om existensen av ett virtuellt vardagsliv. Denna parallella vardag kan vara nog så betydelsefull och

faktiskt innebära att exempelvis kontakten till mormor i Australien är både enklare och intensivare än umgänget med grannarna i Mariehamn.

Utöver de enskilda fotografierna hade jag också, med hjälp av ett designprogram, skapat tre kollage å 80 X 200 cm. Varje kollage bestod av 15 fotografier och ett eller två citat samt var indelade enligt kategorierna ute-, borta- och hemmaaktiviteter. Eftersom all bakgrundsinformation om personerna på bilderna saknades suddades också de imaginära skillnaderna mellan invandrade och etniska ålänningar bort. Som utomstående var det helt enkelt omöjligt att känna till barnens kulturella bakgrund, en kunskap som i det praktiska vardagslivet de facto också är ovidkommande i de allra flesta fall.

Däremot kunde man i kollagen se en antydning till klara regionala skillnader i barnens vardagsliv på Åland. Då det för en informant var en självklarhet att föreviga de löpande bestyren i ladugården kunde det för en annan informant kännas mer naturligt att exempelvis fotografera de dagliga besöken i stadens beklädnadsaffärer. Förutom ovanstående nedslag i lantbrukarkulturen pekade även fotografier från en sjömans arbetspass på att föräldrarnas yrkesval i allra högsta grad påverkar barnens vardag.

4.3 Film och teckningar

Intill kollagen ställdes en datorskärm på vilken ett bildspel ständigt rullade. Mittemot bildspelsstationen sattes en låg soffa med trådlösa hörlurar. Då utställningens övriga fotodelar var konstruerade enligt någon specifik idé eller kategori kunde man i bildspelen se samma fotografier, tillsammans med en uppsjö av övriga fotoalster, i sin egentliga kontext.

Jag byggde upp bildspelet efter musiken på den åländska skivan *Tonleken*. I början av varje låt infogade jag en text bestående av låtens namn, speltid och nummer – men också låtnumret skrivet på något av informanternas huvudspråk samt en notering om vilket det aktuella språket var. Detta gjorde bildspelet till det enda utställningsmedium ur vilket man som besökare kunde räkna ut från vilka olika nationer mina informanter härstammade.

På en annan skärm rullade videoinstallationen *Vilnius, Vårdö non-stop* på en datorskärm. Jag hade fått lov att under en dag filma i Vårdö skola. Därefter lånade jag ut videokameran till en av eleverna som under kvällen på egen hand filmade i sitt hem. Detta filmstoff kom, tillsammans med videomaterial från Vilnius, att utgöra stommen i den drygt 19 minuter långa installationen.

För att skapa en kontrast till skolvärlden i Vårdö hade jag bett den litauiske musikern Tomas Dobrovolskis, som inom olika konstellationer tidigare samarbetat med NIPÅ, att filma i en skola i Vilnius. Detta gjorde Tomas Dobrovolskis mer än gärna och han skickade mig slutligen ett mer än tre timmar långt videomaterial från skolorna Simono Daukanta och Vilniaus Licėjus samt även från den privata konstskolan Art Studio Terra Bella. Med hjälp av att visa scener från litauiska klassrum ville jag visualisera den situation som de barn som börjar skolan på Åland utan att kunna svenska ställs inför genom att helt enkelt vända upp och ned på förhållandena. Som åskådare utan kunskaper i litauiska kunde du bara gissa dig till vad som pågick under de lektioner du kastades in i. För att ytterligare öka såväl den språkliga förvirringen som det krosskulturella inslaget klippte jag också in diverse ljudslingor filmen igenom. Med sju av informanterna hade jag gjort korta intervjuer i vilka de fått besvara mina frågor

på sina respektive modersmål och då utdrag ur dessa språkprov lades till det rörliga bildmaterialet uppstod förnimmelsen av att en myriad av olika språk talas såväl i Vårdö som i Vilnius.

Det största problemet med att använda sig av film som dokumentationsmedel är kanske just det att det är så lätt att genom olika klippningstekniker manipulera framställningen. Ett rikligt videomaterial måste obönhörligen förkortas och koncentreras för att ges en såväl tillgänglig som intressant form. Men den scenkomposition som redigeraren slutligen väljer styr också de associationer med vars hjälp tittaren skapar sig en metaberättelse av bildflödet.

I en av videoinstallationens första scener får vi följa med en morgonsamling i Vårdö skola som avslutas med gemensam bön. Efter att predikanten har riktat bönen till ”alla de barn i världen som inte har det så bra som vi” förflyttas åskådaren genast till en nedgången sporthall i Vilnius där en barsk gymnastiklärare befäller eleverna att marschera i raka led. Uppfattningen blir onekligen den att det är de litauiska barnen det är synd om, trots att Vårdöpredikanten naturligtvis inte har menat detta. Jag valde dock att genom en djärv klippning skapa en dylik illusion eftersom jag an-

såg att bönen verkligen blottlade en allmän tankefigur som består av en självgod inställning att det är synd om alla dem som inte har fått födas på Åland, eller åtminstone i Norden. I övrigt byggde jag upp filmen som en resa genom en skoldag. Den börjar på en skolgård i Vilnius och avslutas i ett egnahemshus i Vårdö. Scener från Vilnius och från Vårdö avlöste omväxlande varandra och eftersom filmen saknade handling i konventionell mening valde jag att kalla verket för en videoinstallation.

Ljudet från videoinstallationen kopplades till ett högtalarsystem, vilket gjorde att tonen av lekande skolbarn och sjungande främmande språk uppfyllde Ålands museums entré. En grundtanke bakom utställningens uppbyggnad hade varit att genom att appellera till olika sinnen locka över museibesökarna till Entrégalleriet, en annan huvudidé var att erbjuda besökarna sittplatser för att i lugn och ro kunna sätta sig ner och sjunka in i utställningshelheten. Mittemot videoskärmen placerades sålunda en dubbelpulpet från Ålands skolmuseum. I den låg pappersark och färgpennor. Besökarna inbjöds slå sig ner och teckna sina egna världskartor. Invid videoskärmen placerades dessutom en papplåda med uppmaningen att de

5. Avslutning

som ville delta i en tecknetävling skulle skriva namn och telefonnummer på sina kartor innan dessa lades i lådan.

Enligt museivärdarna var det mycket populärt bland besökarna att sätta sig ner en stund, både i pulpeten och i soffan som fanns framför bildspelet, och många valde också att teckna även om de flesta vuxna konstnärer föredrog att kasta bort sina alster framom att låta bevara dessa i pulpeten eller i lådan. Det viktigaste med detta moment ansåg jag ändå var att kunna ge besökarna möjlighet att verkligen få göra något handfast och kreativt ifall att de så önskade.

Långväggen intill dubbelpulpeten hade jag tapetserat med teckningar från Vårdö och Strandnäs skola. Dessa var fastnaglade tätt intill varandra så att de formade en ruta på väggen. Stilar och motiv blandades friskt och förutom att ge de kartritande besökarna inspiration så bidrog de uppnådde teckningarna, tillsammans med pulpeten och videoinstallationen, till att bilda den skolatmosfär som hade eftersträvat för alkovens borte del.

NIPÅ gav mig möjlighet att under en relativt lång tidsperiod arbeta med projektet. Jag kunde därför producera både en mångskiftande utställning och ett rikligt dokumentationsmaterial som har gjorts tillgängligt för framtida forskning. Då studien förankrades i en etnologisk forskningstradition kunde jag utarbeta ett kvalitativt och flexibelt undersökningsverktyg som utgick från informanternas egna perspektiv istället för ett på förhand fastslaget problemorienterat dito. Detta möjliggjorde flera olika materialinsamlingsmetoder som kunde anpassas och förändras om situationen så krävde.

En sådan strategi innebär i ett projekt som detta att betydelsen av att hela tiden ta barnen på allvar och försöka se världen med deras ögon ytterligare förtydligas. Det påvisar även hur problematiskt det kan vara att som utomstående etikettera individer utifrån markörer som de själva kanske upplever som relativt oviktiga. Mångkultur och integration är också exempel på begrepp som inte saknar politisk laddning och vars användning man därför bör vara aktsam med.

Inflyttade barn besitter många gånger stora specialkunskaper inom såväl språk som andra områden av interkulturell kompetens. Om man endast utgår från

fotografier från barnens vardag är det dock i de flesta fall mycket svårt att avgöra om barnen i fråga är inflyttade eller infödda ålänningar. Däremot kan föräldrarnas val av yrke och bostadsort ge märkbara avtryck i barnens dokumenterade vardagsliv, oavsett om familjen ursprungligen kommer från Åland eller inte. Landskapets småskalighet är ett tema som i form av både positiva och negativa reflektioner återkommer i samtliga barns berättelser.

De flesta barn är också ålitiga datoranvändare och ibland kan det vara fog att tala om existensen av ett virtuellt vardagrum. Ett sådant fenomen kan dock tiskrivas en speciell dimension för de inflyttade eftersom Internet i betydande grad även underlättar kontakterna med den tidigare hemtrakten.

När man bygger upp en utställning bör man slutligen vara medveten om att man genom presentations-tekniska manövrar relativt enkelt kan manipulera dokumentationsmaterialet. En annan sanning är att det ur projekt som detta ofta växer ut diverse

förgreningar och ett sådant sidospår öppnades när DRs redaktion kontaktade NIPÅ för att få material till sin nya Nordensatsning.

Jag frigjorde då en begränsad andel av dokumentationsmaterialet som jag överlämnade åt dem, med resultatet att en Vårdö flicka fick vara med och representera det unga Åland på Danmarks Radios hemsida. Engagerandet av Tomas Dobrovolskis möjliggjorde i sin tur för honom att tillsammans med tio barn från Vilnius besöka utställningen och då även uppträda i ett flertal olika lågstadieskolor och på andra mindre scener på Åland. Tack vare ett stort intresse för utställningen kunde denna också få fortleva som vandringsutställning genom att i något modifierad form sätts upp bl.a. i Vårdö skola, i Strandnäs skola och på Finlandsinstitutet i Tyskland i Berlin. Detta visar även att det i allra högsta grad är möjligt att fortsätta utveckla projektet i ett antal olika riktningar.

Fotolista

Fotografier arkiverade på ÅM (Ålands Museum)
och SLS (Svenska Litteratursällskapet)

Pärm, framsida:
ÅM NIPA_510

Pärm, insida:
ÅM NIPA_299
ÅM NIPA_1781
ÅM NIPA_1534

s.1
ÅM NIPA_1007
SLS 2167_5

s.6
ÅM NIPA_1708
ÅM NIPA_1787

s.17
SLS 2167_265

s.18
SLS 2167_111

s.21
ÅM NIPA_511

s.24
ÅM NIPA_597

Pärm baksida:
ÅM NIPA_1285

Källförteckning:

Arkivmaterial:

Intervjuer och fotografier i Folkkultursarkivet i Helsingfors
(SLS): 2009:46-55, 2167.

Intervjuer och fotografier i Ålands museums arkiv i Mariehamn:
NIPA:56-64, NIPA.

Litteratur:

Abergel, Ronnie & Rothmund, Antje & Titley, Gavan & Wootsch,
Péter 2005 *Det levande biblioteket – En handbok för arrangörer*
Nordiska ministerrådet: Köpenhamn.

*Den segregering integrationen – Om social sammanhållning och dess
hinder* 2006 Kamali, Masoud (red.),
SOU 2006:73: Stockholm.

Fägerborg, Eva 1999 ”Intervjuer” i *Etnologiskt fältarbete*
Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.), Studentlitteratur: Lund; 55-72.

Gradén, Lizette & Kaijser Lars 1999 ”Att fotografera och videofilma”
i *Etnologiskt fältarbete* Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.)
Studentlitteratur: Lund; 109-126.

Lönnqvist, Bo 1996 *Det andra och det annorlunda – Etnologiska texter*,
Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner
Serie III Vol.12: Helsingfors.

Norman, Karin 1996 *Kulturella föreställningar om barn – Ett socialantropo-
logiskt perspektiv*, Rädda Barnens Förlag: Stockholm.

*Snart tonåring – En undersökning om åländska lågstadies barns (åk 4-6)
uppfattning om sin vardag; hemma, i skolan och på fritiden läsåret 2004-
2005* 2006, Rädda Barnen på Åland r.f.: Mariehamn.

State, Bogdan 2009 *Strangers by Degrees – Attitudes toward Immigrants
in the Åland Islands*, Rapport från Ålands fredsinstitut
No. 3-2009: Mariehamn.

Stier, Jonas 2004 *Kulturmöten – En introduktion till interkulturella studier*,
Studentlitteratur: Lund.

Wahlbeck, Östen 2003 *Mångkulturalism i Finland: en kritisk litteraturöver-
sikt*, Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo
Akademi, Sociologi Ser. A:532: Åbo.

Åström, Anna-Maria 1985 ”Social struktur och livsföring i Kaskö under
1900-talet” i *Kaskö – Kontinuitet och förändring i en småstad*, Folklivs-
studier XVI, Svenska litteratursällskapet i Finland: Helsingfors; 91-288.

norden

Nordens Institut på Åland

Köpmansgatan 4 22100 Mariehamn Åland tel +358 18 25243 www.nipa.ax